

Ulkomaalainen alamaisena

KLAUS SONDERMANN

passi Nr E8446766
henkilötunnus 011251-2396
oleskelulupa N:o 165/86
työlupa N:o 166/86

Muistiinpainamistani kahdesta tai kolmesta vit-
sistä kerron usein yhden, jota pidän esillä 'liian
nopeita' maahanmuuttajia varten.

Diplomaattien tunnetuilla ja kalliilla 'seiso ja juo' -kutsuilla pienessä ja joka suhteessa syr-
jäisessä maassa tapaavat kerran toisensa pit-
kään palvelut ja vastatullut suurlähettiläs.
Tulokas valittaa osaansa vanhalle ketulle ja
huomauttaa, että vaikka hän on ollut maassa
jo puoli vuotta, hän ei vielääkään ymmärrä tä-
käläisiä ihmisiä ja oloja. Vanhempi lohduttaa
häntä viittaamalla siihen, että hän oli ollut
maassa jo kolme vuotta ennen kuin hän yli-
päänsä huomasi, ettei hän ymmärrä ihmisiä.

Minun on kuitenkin varattava tämä vitsti vain
'vihreille' maahanmuuttajille. En voi erityisem-
min iloita, kun suomalaiset nauravat sille, sillä
heidän naurunsa on usein pelkkä tervetullut vah-
vistus sille koomiselle ennakkoluulolle, joka olet-
taa, että vain 'alkuasukkaat' voivat kunnolla ym-
märtää 'heimorituaaleja'. Tietysti muukalaisel-
la on repussa kokonainen arsenaali 'vieraita'
mittapuuta ja ainakin aluksi hän on taipuvainen
enemmän tai vähemmän vinoihin analogioihin,
mutta niistä ei selvitä oikein ja väärin ymmärtä-
misen kategorioilla. Pitäkäämme sitä yksinker-
taisesti toisena, kilpailevana todellisuuserostu-
mana, joka hyvinkin voi edistää tietoa suhteis-
saan rutiinistuneeseen heimonsisäiseen sekasot-
kuun.

Minulle tarjoavatkin sanomalehdissä ilman ha-
vaittavissa olevaa tahallista ironiaa esiintyvät lau-
set yhä uudelleen eräänlaisen elämyksen. Esi-

merkiksi tämä: »Suomalaisuus on minulle kaik-
ki». Näin siteeraa Aamulehti erästä naiskansa-
laista Suomen itsenäisyyden 70. juhlapäivän joh-
dosta (AL 6. 12. 1987). Tätä koko sivun otsik-
koa en saa pois päästäni. Kuinka vieraantunut
täytyykään olla ihmisen, joka voi sanoa näin.
Kuinka tylsistynyt ja läpeensä herruusideologia-
la täyteen pumpattu on sen yhteiskunnan olta-
va, joka ei purskahda tuollaisia lauseita nähdes-
sään kollektiiviseen nauruun. 'Kansallinen iden-
titeetti' — mikä karsinoiva pakkokollektiivi se
mahtaa ollakaan — tulee näin ihan vakavasti
otettavaksi naurettavuudeksi.

A. Leppert-Fögen väittää tutkimuksessaan
varhaisemmasta keskikerrostumasta 'luokatto-
masta luokasta' (*deklasierte Klasse*) seuraavaa:

»Neben unmittelbar affirmativen Gehalten,
wie einem akzentuierten Individualismus und
Eigentumssinn einerseits, einem nicht minder
ausgeprägten Konservativismus und Ord-
nungssinn andererseits, steht die ständige —
manifeste oder latente — Bereitschaft und Re-
bellion, die Auflehnung eines 'wildgewor-
denen Kleinbürgertums' gegen diejenigen, die
von den Zwangsgliedern in seinen
fiktiven Gemeinschaften ausgenommen blie-
ben.» (Leppert-Fögen 1974, 10.)

Voidaanko siis Leppert-Fögeniä mukaillen sa-
noa, että 'suomalaisuus' muodostaa yleensä
». . . järjestyksen (ja konsensuksen, KS) tuottaman
hiljaisen pitkävetisyyden ympäröimän» (Benja-
min 1966, 169) pakkojäsenyyden fiktiivisessä yhe-
teisössä? Onko niin, että muutamien — sallitta-
koon minulle ilmaisun kovuus — 'villiintyneiden

sisu-kansalaisten (*Sisubürger*) 'piilevä tai ilmi-asuinen' kapinointi niitä vastaan, jotka esimerkiksi ulkomaalaisina jäävät (tahtovat jäädä) tämän yhteisön ulkopuolelle, näyttäytyy niin monissa ilmiöissä? Muutamia näistä haluan tässä yrittää nostaa näkyviin.¹

Kansallinen identiteetti ja nationalismi poissulkevana pakkoyhteisönä

Puhe muukalaisista, ulkomaalaisista tms. on aina altis tietylle — usein aliarvioidulle — poliittiselle vaaralle. Tämä vaara piilee diskussiossa 'erityisistä kansallisista identiteeteistä'. Sen sijaan, että käytäisiin suoraan hyökkäykseen sitä 'piilevää tai avointa' poliittis-ideologista tekoa kohtaan, joka kätkeytyy 'vieras olio vs. oma kansallinen identiteetti' -keskusteluun, mennäänkin mukaan keskusteluun muukalaisten lukumäärästä, motivaatiosta ja outoudesta. Aletaan siis puhua kansallisista identiteeteistä ja joudutaan tätä tietä usein nationalismiin ja rasismiin funktio-logiikkaan. Kuinka edistykseksi edellistä ehdetaan tulkitakaan, tämän logiikan *tendenssi* on aina repressiivinen. Se kääntyy lopulta outoa samoin kuin kotoista muukalaisuutta vastaan, et-

nisiä, poliittisia, yhteiskunnallisia poikkeuksia vastaan, pohjimmiltaan kansallisuudesta riippumatta. Mahdollisuus murtaa tämä logiikka sisältää *subversiivisen* ja *siten äärimmäisen poliittisen* potentiaalin.

Kansallinen identiteetti ja »... Bodenständigkeit allein, gar an sich, gar ohne Ansehung des hier herrschenden Gehalts, zielt hinab, nicht hinauf» (Bloch 1985, 75). Tässä näkyy tuo omalaa-tuinen 'olemme samassa veneessä' -elämys, joka tosin pitää paikkansa tiettyjen tekojen ja käytäntöjen kollektiivisesti kannettavien seurausten suhteen, mutta jonka käyttämisen yhteiskunnallisena identiteetti-ideologiana tulisi merkitä loukkausta jokaiselle kunnan ihmiselle.

Otettakoon tässä yksi esimerkki siitä, kuinka tällainen logiikka soluttautuu myös tieteeseen, kuinka 'objektiivisesta' empirismistä tulee sokeaa eikä se enää näe (tai pikemminkin: ei enää voi nähdä) sitä, miten se edistää 'kansallisen identiteetin' funktio-logiikkaa. Tästä otettakoon yksi esimerkki. Eräässä ensimmäisistä niistä tutkimuksista, jotka yleensä haluavat vakavasti käsitellä 'suomalaisten' suhtautumista ja suhdetta ulkomaalaiseen (Jaakkola 1987, 22), esiintyy mm. seuraava kysymys:

Taulukko. Suhtautuminen eri kansallisuusryhmien maahanmuuttoon poliittisen kannan mukaan (%)

(N)	Näkisi ko. ryhmän edustajan hyvin tai melko mielellään muuttavan Suomeen						
	Vihreät (51)	RKP (30)	SDP (174)	Kokoomus (165)	SKDL (64)	Kesk. puolue (112)	Koko äestö (1088)
Norjalaiset	86	93	78	81	70	80	78
Englantilaiset	86	83	75	79	64	69	76
Eestiläiset	88	77	78	70	64	66	71
Tanskalaiset	84	90	75	75	64	71	74
Ruotsalaiset	66	94	57	69	53	56	62
Amerikkalaiset	64	83	60	69	47	60	63
Japanilaiset	74	66	61	57	52	47	59
Kreikkalaiset	74	63	53	46	47	45	55
Italialaiset	74	63	57	45	58	48	54
Vietnamilaiset	78	50	60	44	55	45	54
Kiinalaiset	82	50	52	44	49	39	51
Chileläiset	80	50	57	40	48	33	51
Afrikkalaiset	76	57	54	40	47	40	50
Puolalaiset	80	67	59	40	56	38	52
Saksalaiset	56	80	51	58	43	49	53
Venäläiset	77	53	60	41	58	39	52
Jugoslaavit	74	53	47	39	46	37	47
Turkkilaiset	64	46	38	28	41	26	39

¹ Rajoitun tässä käsittelemään muutamia ilmiöitä ja viitataan keskeisesti kokemuksiin ja pienempiin tutkimuksiin.

Niinpä tutkimus koostuikin lähinnä tutkimusongelmien formuloinnista.

Jo pelkkä kysymys² (ja tietysti myös vastaukset) on kysymyksenasettelun provosoiva dokumentti rasismiin kallistuvasta asenteesta. Kuka — tai pikemminkin *mikä* on 'ryhmän edustaja'? Kuka edustaakaan — pysyäkseen omassa alkuperässäni — itä-länsi-etelä-pohjois-ylä-alasaksalaisia? Hänen nimensä on Erika Helmut Kohl-Honnecker, joka on syntynyt Berliinissä, rikas kuin Krupp, ruma kuin Franz Josef Strauß, äänekäs kuin puhallinorkesteri, elegantti kuin elefantti posliinikaupassa, vihreä kuin Petra Kelly, filosofinen kuin Hegel, poliittinen kuin Adolf Bismarck, urheilullinen kuten Boris Beckenbauer, täsmällinen ja *järjestelmällinen* kuin Klaus Sondernmann, juo olutta litran tuopista, pitää nahkahousuja smokin kanssa sekä *kantaa säilykkeitä mukanaan lomaillessaan Suomessa*. Vai miten ja mitä?

Kysymys on siis asetettu niin, että jokaista, joka vastaa ja sen lisäksi vielä tekee eroja eri 'ryhmien' välillä, voidaan jo vaikeuksitta luonnehtia rasistiksi.³ Jo kysymykseen sisältyy yksilöiden varomaton ja ideologis-aggressiivinen lukeminen osaksi julkilausumattoman stereotyyppistä ja fiktiivistä pakkokollektiivia⁴ sisältyy jo kysymykseen.

Tutkimuksen problemaattiset osat eivät sinänsä ole mikään poikkeus, pelkkä esimerkki siitä kuinka epäpoliittisena esiintyvä sosiologinen empirismi putoaa mahalleen erittäin poliittisesti, vaan se on oire suomalaisen yhteiskunnan välttämättä *aggressiivisia* stereotyyppisiä tuottavasta sulkeutuneisuudesta. 'Suomalainen yhteiskunta r.y.:n' ulosjättävä sulkeutuneisuus voi säilyä vain, jos se määrittää itsensä rajoja asettaen. Ulkomaalais'*politiikka*⁵ tarjoaa *yhden* paradigman tästä suomalaisen yhteiskunnan yhä edelleen 'ulosjättävästä sulkeutuneisuudesta'.

Suomi ja maahanmuutto

Kun Suomi oli saavuttanut muodollisen itsenäisyyden ja kun sisällissota oli taisteltu loppuun,

² Tämä on vain yksi esimerkki muiden joukossa. Tutkimus sisältää muitakin 'nurinmenoja'.

³ Huomattakoon ero norjalaisten ja turkkilaisten välillä!

⁴ Pieni henkilökohtainen huomautus: en edusta saksalaisia. En siedä moisia verbaaliloukkauksia!

⁵ Yleisesti käytetty ilmaus 'ulkomaalaispolitiikka' on sikäli harhaanjohtava, että kysymys ei ole politiikasta vaan byrokraattis-juridisoiduista teoista.

maa antoi itselleen poliittis-oikeudelliset raamit, joiden tuli suojata ja vahvistaa sitä mitä yleisesti sanotaan kansalliseksi identiteetiksi. Näitä raameja hallitsi alunalkaen sulkeutuneisuus, 'kansallisen rakennustyön' normaalina ja välttämättömänä pidetty luotaantyöntävä luonne. Argumentit rajanvedon ja ulosjätön⁶ puolesta olivat Suomen uudemman historian alkuvuosina käytettävissä olleisiin taloudellisiin resursseihin ja väitettiin identiteetin löytämisen välttämättömyyteen vetoavia. Itsetietoisuutta vahvistaneen sekä kansallista identiteettiä sisulla ylen määrin ruokkineen maailman-talvi-jatkosodan jälkeen argumentit maahanmuuttajia vastaan siirtyivät kylmän sodan alueelle, yritykseen sysätä syrjään mahdolliset ongelmat siten, ettei maahanmuuttajien pääsyä maahan lainkaan sallittu.

Suomessa maahanmuuton suhteen kehittyneet poliittiset, yhteiskunnalliset, juridiset ja hallinnolliset raamit ovat pysyneet tähän päivään saakka omituisena sekoituksena pelottelua, epävarmuutta, vastaanotto- ja integraatiovalmiutta⁷ sekä torjuntaa. Tämä huipentuu ulkomaalaista — erityisesti 'vihreää' tulokasta — jatkuvasti vainoavaan suoraan tai epäsuoraan kysymykseen hänen ollessaan tekemisissä alkuasukkaiden, vieranomaisten, juridisten määräysten sekä julkisen poliittisen keskustelun kanssa: »Miks sä oot Suomessa?» Näin kysyttäessä — tai kysymyksen implikoivissa toiminnoissa, käytännöissä ja diskursseissa — ollaan harvoin yksinkertaisesti kiinnostuneita motiiveista, vaan kysymys kytketään useimmiten avoimeen tai piilevään epäluuloon maahanmuuttajan motiivien tai henkisen terveyden rehellisyyttä kohtaan. Ulkomaalainen päätyykin siten Suomessa aluksi melkein aina epäviralliseen syytetyn rooliin, jonka on jotenkin oikeutettava olemassaolonsa.

Huolimatta vuoden 1983 uudesta ulkomaalaislaista Suomen juridis-hallinnolliset raamit ovat suorastaan sellaiset, että monet ulkomaalaiset

⁶ Nationalismiin kuuluu sosiaalipsykologisia komponentteja kuten ennakkoluuloja, *kollektiivista egoismia* sekä piilotaai ilmiäsuista aggressiivisuutta.

⁷ Tässäkin suhteessa on rajaus paikallaan. Vastaanotto- ja integroitumisvalmiutta koetaan usein yksin 'Lebensweltissä' (tuttavapiirissä, naapurustossa, työpaikalla jne.) mutta tuskin tai ei lainkaan 'Systemweltissä'.

Kokemuksen mukaan ulkomaalaisiin kohdistetaan yleisesti *assimiloitumisen* muttei leimallisen integroitumisen odotuksia. *Assimilation?* — *Nein Danke!* Enhän ole mikään klovnit!

tuntevat olevansa asemassa, jossa on luovuttu normaaliksi koettavasta 'syyttömyyden oletuksesta' ja jossa 'epäillyn' on todistettava viattomuutensa. Suhde maahanmuuttoon näyttäytyy Suomessa usein ratkaisevasti sen perustavan epäluuloisuuden leimaamalta, joka *saa ilmaisunsa pelotevaikutuksessa*, jolla on virallisen käytännön luonne — ikään kuin suomalainen ilmasto ja suomen kieli eivät jo olisi riittävän pelotusvoimaisia. Siitä huolimatta (tai sen vuoksi) Suomessa elää tätä nykyä 18—19.000 kansalaisuudeltaan ulkomaalaista henkilöä. Suhteessa kokonaisväestöön tämä osuus on pienimpiä Euroopassa.⁸

Näyttää siltä ikään kuin historiallisesti *ehkä* ymmärrettävissä oleva tunne käsittää *vieraat valtat* uhkaksi olisi paradigmaattisesti siirretty koskemaan *vieraita yksilöjä* koskevaksi. Muukalainen tuo ongelmia ja vaaroja sekä rikkoo kuvitellun ykseyden⁹. Yksilöä ei ymmärretä yksityiseksi henkilöksi vaan toisen kansallisen identiteetin kantajaksi: kansallisen *identiteetin*, kansalaistottelevaisuuden sekä *valtioedun* sitominen toisiinsa ja usein myös 'synonymisointi' on Suomessa usein välityksetöntä. Systeemisäiseksi pakoksi laajeneva identtisyiden paine, joka muodostaa ideologisen vastapainon ihmisiä toisistaan eristävälle kilpailulle, saa siten elvytystä ulossulkemisesta. Tämä näkyy mm. siinä, ettei tällainen repressiivinen torjuntareaktio ole pelkkää manipuloitua 'vääriä tietoisuutta', vaan täyttää myös 'vapaaehtoisen' herruussuhteisiin alistamisen tehtävän. Ongelma joka on tänään korostetun suomalainen — nimittäin yhä vieläkin päällekkävyä yksilöiden alistaminen kansalliselle, 'valtioedun nimissä' vaaditulle identiteetille — muunnetaan koskemaan ulkomaalaista, joka ei tällöin enää näyttäydy ensisijaisesti persoonana vaan vieraan identiteetin, vieraan vallan tai muka epäsuoma-

⁸ Tilastot maahanmuutosta, kansalaistamisesta sekä eri kansallisuuksien lukumääräisistä suhteista Suomessa ovat tällä useimmiten kiintoisia. Tähän kirjoitukseen ei niitä kuitenkaan voi ottaa mukaan.

⁹ Suopon, eräiden toimittajien ja poliitikkojen kielellä ilmaistuna: »Jos vierasmaalaisten muuttamista Suomeen helpotetaan liikaa, vaarana on terrorismin (ja huumekaupan, KS) maihinnousu. Poliisineuvos (Tiitinen, KS) muistuttaa että terrorismia ei ole niin kauan kuin maasta puuttuvat sille myönteiset tukijoukot.» (Aamulehti 8. 12. 1987).

Als Schwejk an diese Rede des Oberfeldkuraten . . . dachte, könnte er ihn tatsächlich, ohne ihm das geringste Unrecht zu tun, einen Blödiän ohnegleichen nennen.» (Hasek 1979, osa II).

laisen rikollisryhmän *edustajana*.¹⁰ Ennen kuin palaan ulkomaalaisten poliittiseen asemaan Suomessa ja suomalaisen yhteiskunnan ulostyöntävään sulkeutuneisuuteen, haluan havainnollistaa juuri tätä seikkaa lyhyesti esimerkin avulla.

Suomalainen turvapaikkakäytäntö

En tunne mitään hyvää politologista yhteiskuntatieteellistä teoriaa turvapaikkakäytöksestä. Verrattuna rikkaaseen historialliseen ja oikeustieteelliseen kirjallisuuteen puuttuu yhteiskuntaa ja politiikkaa tutkivilta tieteiltä — huolimatta monista kansainvälisten suhteiden ja kehityspolitiikan tutkimuksista — empiirisesti perusteltuja teoreettisia pohdintoja turvapaikkaolueudesta. Vaikka monilla yhteiskuntatieteellisillä aloilla on mielenkiinto hyvinkin suunnattu köyhtymiseen, väkivaltaiherruuteen ja joukkopakoon, näyttää yhteys muuttotutkimuksen ja turvapaikkapolitiikan välillä olevan varsin heikko. Niinpä kiintoisimpia ongelmanasetteluja turvapaikan suhteen onkin löydettävissä eräältä hieman varhaisemmalta kirjoittajalta, Otto **Kirchheimeriltä**, Hitlerin vuoksi maanpakoon lähteneeltä, joka tiesi omasta kokemuksestaan sen mistä puhui. Teoksessaan *Politische Justiz* vuodelta 1961 hän kirjoittaa:

»Die Einrichtung des Asyls ist in einem schmalen Grenzstreifen beheimatet, in dem sich manches stößt: nationales und internationales Recht, Mitgefühl und egoistisches Interesse, Staatsräson und das dem Menschen eigentümliche Gefühl, Scham zu empfinden. . . . Für das Asylrechtsproblem sind infolgedessen Resolutionen internationaler Juristentagungen, gesetzgeberische Kodifizierungsentwürfe und die . . . beliebten nationalen und internationalen Menschenrechtserklärungen, auch wenn rechtskräftige zwischenstaatliche Abkommen sie untermauern, von geringerer Tragweite als die jeweilige Haltung der herrschenden politischen Systeme.» (Kirchheimer 1961, 513—514).

¹⁰ Tätä tukee varmastikin Suomessa viime vuosina vahvasti painotettu, epäpoliittisoina konsensuskeskustelu. Olipa tämän keskustelun tarkoitus ehkä joskus toisenlainenkin, se on kuitenkin aina *myös pyrkimystä* oikeastaan yhteiskunnallisesti normaalin ja mielestäni toivottavan, välttämättömän ja poliittisen dissensuksen syrjintään. Ulkomaalainen on tällöin ikään kuin dissensuksen inkarnaatio.

Tällaiset formuloinnit ohjaavat katseen vasta-kohtaisuusasetelmaan: ihmisoikeudet vastaan valtioletu, oikeusvaateet vastaan valtapoliittinen tarkoituksenmukaisuus jne. Turvapaikkaoikeuden ja -käytännön tulisi välittää näiden välillä, mutta se voi tehdä sitä vain ehdollisesti, mm. koska väliin tulee omalaatuinen ja erityisluonteinen 'inhimillinen tekijä': paenneita, anonyymejä ja ulosheitettyjä ihmisiä. Nämä ihmiset sopivat vain rajoitetusti moraalisten intressien kohteeksi, pahimmassa tapauksessa he vetävät puoleensa kollektiivisia tuhoamishaluja, parhaassa tapauksessa heistä tulee byrokraattisten avustustoimien kohteita — kansainvälinen tragedia supistuu oikeudellis-hallinnolliseksi minimiohjelmaksi. Turvapaikkaoikeus ja -käytäntö ovat erittäin herkkä ilmaisun oikeusvaltiollisten järjestysten vakaisuudesta ja epävakaisuudesta. *Tämä koskee myös Suomea*, vaikka myönnettyjen turvapaikkojen vähäinen määrä jättää ongelman täällä mitättömäksi, melkein huomaamattomaksi. Ei tarvita muissa maissa (esimerkiksi Länsi-Saksassa ja Ranskassa) lisääntyneen pakolaisten maahanmuuton kausina toteutettua *ilmeistä* turvapaikkaoikeuden manipulointia. Mutta esimerkiksi Suomen uusi ulkomaalaislaki, joka — useimpien länsieurooppalaisten maiden tavoin — muotoilee turvapaikkavaateen subjektiiviseksi oikeudeksi¹¹, rikkoo suhteellisen kirkkaasti oikeusturvaa lupaavaa oikeusvaltioperiaatetta¹² vastaan: se sijoittaa päätöksenteon turvapaikan myöntämisestä ministeriöhallintoon ja sulkee *nimenomaisesti* pois mahdollisuuden valittaa tästä päätöksestä.

Pelkkien lukujen perusteella suomalainen turvapaikkakäytäntö lienee poikkeus Euroopassa, mutta poliittis-juridis-hallinnollisten piirteiden suhteen se on 'hyvässä' seurassa. Suomen ulkomaalaislaki muotoilee, kuten mainittu, turvapaikan subjektiiviseksi oikeudeksi:

»Aliens act... Article 12
... As fair evidence of the condition of

¹¹ Korostan, että se on *formuloitu* oikeudeksi, että se herättää oikeuden vaikutelman. Näennäisesti subjektiivista oikeutta turvapaikkaan rajoittaa tosin — ja tämä on tyypillistä koko Suomen ulkomaalaisoikeudelle — rajaava 'voidaanmäärä' tai toistuvasti käytetty käsite täytäntöönpanovallan 'harkintavallasta'. Tämä merkitsee sen muuntumista valtion ratkaisuoikeudeksi ja subjektiivisen oikeuden luonteen menettämistä.

¹² Epäilykset ulkomaalaisoikeuden yhteensopivuudesta oikeusvaltioperiaatteen kanssa eivät koske yksin tätä kohtaa.

refugee shall be the alien's justified fear of persecution on account his race, religion, nationality, social class or political opinion in his country of origin or habitual residence, or that he has been granted asylum by no other country.»

Aikaisemmin (sanokaamme ennen ensimmäistä maailmansotaa) turvapaikkaoikeus palveli pikemminkin poliittisten kapinallisten suojana, kun taas nykyään se esitetään subjektiivisena oikeutena, joka lupaa mahdolliseksi siirtymisen yhdestä suvereenisuuspiiristä toiseen. Tässä historiallis-substantiaalisessa muutoksessa näkyy yleinen kansallisten turvapaikkakäytäntöjen ongelma. Subjektiivinen turvapaikkaoikeus, joka sisältää *rajoittamattomuustendenssin*, kyseenalaistaa — kuten monet vapausoikeudet — tendenssinomaisesti ja piilevästi valtiollisen väkivaltaimonopolin. Se ulottuu siis — Carl Schmittiä seuraten formuloinnissa — ratkaisun ja normin, oikeuden ja vallan alueelle. Tai vähemmän desisionistisesti formuloiden: historialliseen dialektiikkaan valtion suvereenisuuden ja vapausoikeuksien välille. Turvapaikka on siis kätkeytyneenä subversiivista tai — hieman toisesta näkökulmasta tarkastellen — siihen kiinnittynyt kaksinkertainen epäily subversiivisuudesta. Muukalainen joka julistaa subjektiivista, pohjimmiltaan rajoittamatonta oikeutta, epäilee yhtäältä potentiaalisen uuden maan (valtion) absoluuttista ratkaisumonopolia ja on samanaikaisesti henkilö, joka on vastakkain vanhan 'koti'maansa poliittisen järjestyksen kanssa.

Suomessa, joka on perinteinen ei-maahanmuuttomaa ja jossa turvapaikkaoikeudella ei (tietääkseni) ole mitään oikeushistoriallista traditiota, tulee tämän lisäksi se seikka, että tämä oikeus on rakennettu (*yhiteiskuntatieteellisesti katsoen*) erityiseen 'poliittisen oikeuden' muotoon. Pelkän formuloinnin ylittävältä osaltaan turvapaikkaoikeuden määrittää, ilman julkisuutta, pitkälti toimeenpanovalta yksinään ilman että enempää lainsäädäntövalta kuin tuomiovalta-kaan osallistuisivat siihen.¹³ Tällainen vallanjaon muoto on vahvasti poliittinen. Nimittäin sikäli kuin subjektiivisesta oikeudesta turvapaik-

¹³ Toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa on esimerkiksi koko ratkaisuprosessi, 'päättäjien' argumentit, sitottu miltei yksinomaan täytäntöönpanovaltaan, eikä se ole minkään julkisen tai tuomarikontrollin alainen.

kaan tulee valtion ehkäisevää torjuntaoikeutta, on taattava se, että turvapaikkaa perusteleva vainotuksi tuleminen tosiseikka alistetaan konkreettiosoinnissa myös muille kriteereille kuin niille, jotka perustavat mahdollisen subjektiivisen pelon. Tässä formuloinnissa tämä on juuri se »*justified*» (sekä tavanomainen 'voidaan myöntää' -lauseke), joka tekee oikeudesta turvapaikkaan avoimen 'normille ja ratkaisulle, vastakohtaisuusasetelmalle 'ihmisoikeus vastaan valtioetu, oikeusvaade vastaan tarkoituksenmukaisuus vallankäyttäjien kannalta'.

Tässä dialektiikassa vapausoikeuksien ja valtioedun välillä painopiste Suomessa on jo perinteisesti valtioedun puolella. Tämä on jotakin, mitä varmastikin voi seurata itsenäisyydestä ja sisällissodasta sekä 1920- ja 1930-lukujen vahvasta tendenssistä poliittisten mielipiteiden kriminalisointiin tähän päivään saakka.¹⁴ Tällaisten traditioiden selitykseksi (erityisesti kun on kysymys ulkomaalaisten kohtelusta alamaaisina) viitataan Suomessa usein pitkiin vieraan herruuden vuosiin, erityisesti venäläis-tsaristisen yhteiskuntajärjestyksen vaikutukseen. On oikeutettua epäillä, että tässä historiallisesta kehityslinjasta tehdään usein helppo anteeksipyyntö, tervetullut veruke.

'Valtiojärjellisten' ratkaisujen aktuaalinen varmistus turvapaikkakysymyksessä taataan Suomessa eri tekijöillä, esimerkiksi kiintiösääntelyllä. Pakolaiskiintiöiden korottaminen on yhä edelleen ajankohtaisin ulkomaalaispoliittinen keskusteluteema Suomessa. Pakolaiskiintiötä on nyt määrä nostaa 100:sta 200:aan tai 300:aan.

Kiintiöt voidaan tietysti käsittää ensisijaisesti eräänlaiseksi kansainväliseksi tarkoituksenilmaukseksi, jonka avulla saavutetaan tietty kansainvälinen suunnitelmallisuus. On kuitenkin huomattava, että subjektiivisen oikeuden valossa kiintiöt sisältävät jo erikoislaatuisen määreen. Poleemisesti kysyen: kuinka on mahdollista, että 100—200:lla (tai jopa 300:lla) pakenevalla ihmisellä ikään kuin *ex ante* jo on »*justified fear of persecution*». Uskallan jopa väittää, että monilla nykyisistä tunnetuista pakolaisista ei kiin-

tion ulkopuolella olisi mitään mahdollisuuksia saada tunnustus.¹⁵

Vaikka emme haluakaan esittää poliittisesti noin naiiveja kysymyksiä, sisältyy kiintiösääntelyyn ilmeinen poliittinen vaikutuksensa, jota ei pidä aliarvioida. Kiintiö on ennen muuta oikeutta vastaan suunnattu valtiollisen väkivalta- ja ratkaisumonopolin vaatimus, jollaisena siihen sisältyy poliittisten ratkaisunkantajien asettama rajalinja. Oikeutta turvapaikkaan ei tosin rajoiteta 100—300:aan vuodessa, vaan annetaan ikään kuin merkki toimeenpanovaltaa hallussa pitävälle päättäjille, että 300:n jälkeen poliittiset intressit ym. saavat vieläkin enemmän vaikuttaa tunnustamisen kriteereihin. Suunnitelman täytyessä aidat nousevat.¹⁶

Sitäpaitsi: pakolais-'politiikasta' ja ulkomaalais-'politiikasta' puhutaan nykyään julkisessa keskustelussa tosin paljolti synonyymeina, mutta niitä ei 'politiikkoina' edes pyritäkään 'tasapainottamaan' keskenään. Vai onko joku jo pohjittanut, mitä merkitseekään se, että yleisen ulkomaalais-'politiikan' sisäinen käytäntö jää niin laadullisesti kuin määrällisestikin 'kilometreitän' erityisen pakolais-'politiikan' jälkeen? Tämä merkitsee jatkossa vielä aggressiivisemmän ulkomaalaisten syrjinnän poliittista ohjelmaa!

Sopimukset ja oikeusvaltioluonne

»Pariisin rauhansopimus II luku. 6. artikla: Suomen on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin taatakseen kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville *henkilöille* rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta oikeuden nauttia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia, joihin sisältyvät sananvapaus, paino- ja julkaisuvapaus, uskon vapaus, vapaus *poliittisiin mielipiteisiin* sekä kokoon-tumisvapaus.»¹⁷ (kursivointi KS).

¹⁵ Tässä minun on korostettava sitä, että kysymys on vielä todistamattomasta väitteestä. Päätösten löytymisen ei-julkinen luonne Suomessa on toistaiseksi estänyt tarkat tapaus-tutkimukset.

¹⁶ Tätä kirjoitettaessa käytävä pakolaiskeskustelu antaa-kin varsin omituisen kuvan suomalaisesta oikeuskulttuuris-ta. Sen sijaan että vaadittaisiin voimassaolevan oikeuden yl-läpitoa, sen oikeusvaltiollista turvaamista sekä julkista kont-rollia, keskustelua käydään muukalaisten luvallisesta luku-määrästä, terveydentilasta sekä kansallisesta hyödyllisyydestä.

¹⁷ Tämä Pariisin rauhansopimuksen artikla on vain yksi esimerkki. On muitakin kansainvälisiä sopimuksia, joita

¹⁴ Olisi epäilemättä kiintoisa tutkimusprojekti — sinänsä täysin kehittymättömälle suomalaiselle maahanmuuttotutkimukselle — seurata ja analysoida poliittista argumentointia ulkomaalais-'politiikassa' vuodesta 1917 nykypäivään.

Henkilöitä Suomen valtion valtiopiirissä ovat rauhansopimuksessa mainittujen Suomen kansalaisten ohella myös Suomessa asuvat ulkomaalaiset. Mutta ulkomaalaisilla ei ole Suomessa täydellistä puhevapautta eikä kokoontumisvapautta, ei julkaisuvapautta eikä poliittista mielipidevapautta. Tällaisia 'perusvapauksia' Suomen laki *nimenomaisesti* rajoittaa. Tosin ulkomaalaisella Suomessa on liikkumavapaus, hän siis saa mennä, toisin kuin sotamies Viirilä 'Tuntemattomassa sotilaassa', vaikka »Inariin susia naimaan», mutta hänellä ei ole täyttä poliittista mielipide- eikä kokoontumisvapautta. Suomen valtion 40 vuotta sitten lupaamat 'välttämättömät toimenpiteet' eivät olleet kovin tehokkaita.¹⁸

Tässä maa, joka on sitonut 1970-luvulla kansainvälisen maineensa vahvasti ETY-kokoukseen ihmisoikeuksineen, osoittaa, että se *tietyissä suhteissa* ymmärtää ihmisoikeudet pikemminkin yleiseksi tarkoituksenilmaukseksi kuin konkreettiseksi tehtäväksi. 'Ulkomaalaispolitiikan' suhteen Suomi on yhtä etäällä demokraattisten vapausoikeuksien käytännön toteutuksesta kuin väkivaltaan perustuvan pakkojärjestyksen pystyttämistä. Täällä elävien ulkomaalaisten *alamaisasema*, jota voi sanoa olemukseltaan syvästi *autoritaariseksi*, saadaan aikaan tai ylläpidetään mm. lähes 'klassisten', autoritaarisia käytäntöjä legitimoivien poliittisten ideologioiden välityksellä sekä sitä tietä, että ulkomaalaiseen kohdistuva *perusepäluulo* materialisoituu laeissa ja erityisesti toimeenpanovallan käytännössä (valtiollisessa aparatuurissa).

Älkäämme siis puhuko *tällä kertaa rasismista, sillä rotuhan näyttää aina siltä, millaisena kaupankäynti sitä tarvitsee. Älkäämme puhuko myöskään muukalaisvihamielisyydestä*, sillä tämä on diskriminoivaa kollektivismia, jota uudemman tutkimuksen (Jaakkola mt.) mukaan ja kansainvälisen kilpailukykyyn hyväksi ylläpitää vain vähemmistö suomalaisista. Älkäämme puhuko *tällä kertaa myöskään enempää ulkoma-*

noudatetaan vain vaillinaisesti ulkomaalaisten oikeuksien suhteen.

¹⁸ Ulkomaalaisena voin tähän suoraan sanoa vain, että vastavuoroisesti lupaan seuraavien 40 vuoden kuluessa ryhtyä sellaisiin 'välttämättömiin toimiin' noudattaakseni Suomen oikeuteen sisältyviä persoonallisen vapauteni rajoituksia.

laisongelmasta, jolla tätä nykyä Suomessa tuotetaan sydämentykytystä ihmiskunnan hyvän puolesta. Tosin tämä sydämentykytys muistuttaa — *ja tämä on tärkeää* — porvarillisen moraalin valoisammista hetkistä, mutta se on useimmiten ilmeisesti kaksinkertaisesti kullattua, ts. taloudella ja omaa etuaan tavoittelemattomalla moraalilla. Puhukaamme tällä kertaa a) eräistä argumenteista ja b) juridisista säännöksistä.

A-kohta: 'Ulkomaalaispolitiikan' poliittisia ideologioita voi sanoa sikäli klassisiksi, että niihin sisältyy olennaisena momenttina 'vääristynyt' (usein jopa naurettavan vääristynyt) tietoisuus. Tässä voi erottaa analyttisesti eri argumentointiryhmiä, jotka haluan esittää tiivistetysti ja hie-man kärjistäen:

- Etniset, kansalliset ja poliittiset vähemmistöt stilisoidaan käyttäen verukkeena valtiojärjestyksestä vaarantavaa salaliittoa (terrorismi) sekä kansan vaivalla aikaansaatuja rakennustyön saavutuksia (työpaikat ja sosiaalipalvelut) käyttäen *tosiasiassa hallitsevan vähemmistön* (ja sen lakeijoiden) tuella oikeutuksetta asemansa saavuttaneiksi ja samalla voimattomiksi reunaryhmiä. Muutamaa poikkeusta lukuunottamatta ne koostuvat ihmisistä, jotka haluavat elää ahkerien kansalaisten verovaroin loiselämää, joka ylittää suorituksen ja palkkion suhteen sallitut raamit.
- Aikana, jolloin kansainvälistymisen ja pakolaiskysymyksen käsitteet kokevat melkoista poliittista konjunktuuria, ei joidenkin levittämä ja väestössä tarttuva syytös loismaisuudesta ja vaarallisuudesta enää riitä. Siellä missä puuttuu turva tai tilaisuus suoralle autoritaariselle vaikeroinnille, tulee kätketty peli lukumääräsuhteilla vuoroon. 'Perusepäluulo' ulkomaalaisia kohtaan suunnataan osaan tästä vähemmistöstä ja ulkomaalaiset jaetaan hyviin ja pahoihin, terveisiin ja työkyvyttömiin, sivistyneisiin ja sivistymättömiin, *sanalla sanoen* hyödyllisiin¹⁹ ja ei-toivottuihin.

¹⁹ Siitä, millaisia omituisia, osin koomisia kukkasia tuollainen 'kustannus—hyöty-asennoituminen' tuo mukanaan, voidaan jälleen mainita em. empiirinen tutkimus (Jaakkola 1987, 17): »Ulkomaalaiset Suomen ongelmien ratkaisijoina. ... Joka viides (22 %) suomalainen katsoikin, että ulkomaalaisia voitaisiin ottaa vastaan väkiluvun säilyttämiseksi maassamme ennallaan. Joka kolmas (30 %) katsoi, että näitä olisi syytä ottaa vastaan työvoimapulasta kärsivien toimialojen toimintaedellytysten turvaamiseksi ja joka kolmas (32 %) oli

Puhe 'uudesta', kansainväliseen kilpailukykyyn mukautetusta ja *hallitusta* (ts. kontrollidusta) ulkomaalaispolitiikasta sisältää jo tällaisia jakoja ja kuvastaa samalla nationalismiin sisällytettyä kollektiivista egoismia.

- Ulkomaalaismyönteiset, muukalaisten ystävä²⁰ (*das Philoausländertum*) puolestaan nojaavat tahallaan tai tahattomasti juuri em. jakoon. Ulkomaalainen *per se* tuo heidän mukaansa uusia ideoita, uusia kulttuureja, uusia kapakoita jne. Hän merkitsee — *miksi oikeastaan? — suomalaisen yhteiskunnan rikastumista — sikäli kuin hän ei ole saksalainen terroristi, italialainen mafiosi, afrikkalainen viruksenkantaja tai vastaavaa. Tämä merkitsee usein — ja tämä on kerrankin sanottava — filo-rasismia*, joka operoi odottavalla asenteella, joka voi helposti muuntua odotuspaineeksi. Jos odotuksia ei täytetä, sanktioidaan rakkauden vetäminen takaisin, sillä, hyvät toverit ulkomaalaisrintamasta: »22 Medeas, 46 Othellos, 5 Shylocks, mehrere Mochael Kohlhaas, 12 Hamlets, 4 Beethoven und 14 Lady Macbeths konzentrieren gemeinsam ungeheure Kräfte, aber diese bilden keine Gesellschaft» (Negt & Kluge 1981, 115).
- Ulkomaalaisena saa usein sen vaikutelman, että 'vihollistensa' kanssa voisi jo tullakin toimeen — mutta jumala suojelkoon minua näiltä ja muilta ystäviltä. Sillä kuka haluaa auttaa 'meitä', hänen on ensin osoitettava, että osaa auttaa itse itseään.

B-kohta: Vapausoikeudet vastaan valtioetu, oikeusvaateet vastaan erityiset tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat:

Ulkomaalaisten juridisen aseman suhteen on tuorein ulkomaalaisasetuksen muutos tarjonnut meille esimerkin, jossa ovat pienoiskoossa läsnä likipitään kaikki byrokraattis-juridisoivan ulkomaalais-'politiikan' aspektit. Sikäli voin olla puuttumatta koko juridisten ja juridis-hallinnollisten säännösten kompleks-

siin, en siis 'moiti'²¹ ulkomaalaislain oikeusvaltioluonteen puutteellisuutta enkä 'laula valitusvirttä' ulkomaalaistoimiston sentralisoidusta, toisinaan mielivaltaisesta, arvaamattomasta ja ylimielisestä käytännöstä, vaan haluan osoittaa esimerkin avulla korostetun nationalistiset, valtiojärjelliset ja byrokraattisen mielivaltaiset komponentit juridisissa säännöksissä. Aluksi sitaatti:

10 §. Oleskelulupa. Ulkomaalaisella, joka jatkaa oleskeluaan maassa viisumiin tai viisumivapautta koskevaan kansainväliseen sopimukseen perustuvan oleskeluoikeuden kuluttua umpeen, on oltava oleskelulupa.

9 §. Ulkomaalaiselle, jolla ei maahan saapuessaan ole 5 §:n 2 momentissa tarkoitettua viisumia, voidaan antaa oleskelulupa ainoastaan erittäin painavista syistä.

9 a §. Ulkomaalaiselle, jolla ei maahan saapuessaan ole 1 momentissa tarkoitettua viisumia, voidaan Suomessa antaa oleskelulupa, jos:

1) hän on entinen Suomen kansalainen tai ainakin toinen hänen vanhemmistaan on tai on ollut Suomen kansalainen:

2) hän on ennen Suomeen saapumista solminut Suomessa pysyvästi asuvan henkilön kanssa avioliiton, joka on pätevä Suomessa:

3) hän esittää lääkärinlausunnon, jonka mukaan matkustamisesta on hänelle terveydellistä haittaa; taikka

4) oleskeluluvan epääminen muissa tapauksissa olisi ilmeisen kohtuutonta.

Ulkomaalaislain 10 §, vanhan ulkomaalaisasetuksen 9.5 §, uuden asetuksen 9a.2 §. Lainattu Uusi Suomi 19. 2. 1988.²²

²¹ Sitäpaitsi nyt on kaikki muuttumassa paremmaksi, sillä *valtiollinen* toimeenpanovalta (sisäasiainministeriö) on asettanut *valtion* viranhaltijoista koostuvan työryhmän, jonka on tehtävä ehdotuksia 'uudeksi' ulkomaalaislaiksi. 'Me' iloitsemme siitä.

²² Eri syistä joudun siteeraamaan uudesta asetuksesta erään sanomalehden siteeraamaa versiota enkä siten voi taata tekstin ehdotonta autenttisuutta. Tämän pykälän säätelemä ongelma on aivan yksinkertainen: turistina maahan tullut ulkomaalainen ei voi turistina ilman muuta anoa oleskelulupaa. Tätä tarkoitusta varten hänen on ensin matkustettava pois Suomesta (tai Pohjoismaista). Eräs sisäasiainministeriön korkea virkamies on selittänyt minulle kerran asian: »Sen joka tulee maahan turistina, on myös matkustettava pois turistina.» Tällaisten lauseiden tauto-logiikan edessä minun on valitettavasti antauduttava.

sitä mieltä että maatalouden emäntäpulan vuoksi olisi aihetta ottaa vastaan ulkomaalaisia.» Ulkomaalaiset siitossoneina ja emäskoina!

²⁰ Tällä hetkellä on valtaosa näistä naiiviuteen asti epäpoliittisista ulkomaalaisten ystävästä — jumalan kiitos! — muutenkin keskittynyt hyväntekeväisyys-pakolaispolitiikan pääosin epäpoliittisiin aspekteihin.

En halua lainkaan puuttua niihin ristiriitaisuuksiin ulkomaalaislain ja -asetuksen välillä, jotka myös eduskunnan oikeusasiamies on todennut, enkä halua myöskään kertoa siitä, miten hallinto on ulkomaalaisasetuksen käsittelyssä v. 1983/84 vetänyt nenästä eduskuntaa, vaan keskityn yksin oheisen tekstin tulkintaan. Muutokset asetuksessa julistettiin lehdistössä (syksyllä 1987), ennen kuin ne ylipäänsä tulivat tunnetuiksi, osoituksiksi liberalisoinnista, sellaisesta liberalisoinnista, jonka vanhan asetuksen sisältämän 'painaavat syyt' -'määritelmän' nojalla on määrä supistaa ratkaisuja tekevien viranomaisten mielivaltaa.

Tarkastelkaamme lähemmin noita perusteluja:

1. **»Hän on entinen Suomen kansalainen tai ainakin toinen hänen vanhemmistaan on ollut Suomen kansalainen.»**

Tämä a) *ei ole myöskään peruste* tehdä tai olla tekemättä jotakin, vaan biografinen detalji ja b) nationalistinen, rodulla spekuloiava *ulkomaalaislain 1 §:n loukkaus*. Tarvitaanko tulevaisuudessa 'fenno-ugrilaisen passi' sukutauluineen?

2. **»Hän on ennen Suomeen saapumista solminut Suomessa pysyvästi asuvan henkilön kanssa avioliiton, joka on pätevä Suomessa.»**

Tähän kohtaan sisältyy kaksi problemaattista suuntausta. Yhtäältä a) koko ulkomaalaispolitiikan käytännössä näyttäytyvä 'avioliitto'-institution ylikorostunut rooli: sillä, joka on naimisissa Suomen kansalaisen kanssa, on epäilemättä suunnattomia etuoikeuksia muihin ulkomaalaisiin nähden. Tämä on suoraa ja välitöntä diskriminointia eri perustein naimattomia ulkomaalaisia kohtaan. Toisaalta b) tämä on virallista sekaantumista ulkomaalaisen kanssaihmissen yksityiselämään.

3. **»Hän esittää lääkärinlausunnon, jonka mukaan matkustamisesta on hänelle terveydellistä haittaa.»**

Ensiksikin tämä on, sivumennen sanoen, osin ristiriidassa ulkomaalaislain kanssa, jossa tietyt sai-

raudet, kuten alkoholismi, määritetään karkotusperusteiksi. Tämä on kuitenkin sivuseikka verrattuna vaadittuun luopumiseen lääkärin vaito-olovelvollisuudesta, joka tässä tapauksessa, toisin kuin esimerkiksi vangitsematta jättämisen yhteydessä, ei ole missään asianmukaisessa suhteessa mahdolliseen tulokseen ja rajoittaa entisestään ulkomaalaisen yksilöllisiä oikeuksia.

4. **»Oleskeluluvan epäminen muussa tapauksessa olisi ilmeisen kohtuutonta.»**

Tämä on vanha pykälä toisin muotoiltuna. Tähän vanhan asetuksen toistamiseen sisältyy kuitenkin, kuten monet keskustelut ennen ja jälkeen ovat osoittaneet, poikkeusjärjestely niille ulkomaalaisille, joita kohtaan 'Suomella' on kansallinen etunsa, ts. liikemiehille, kuuluisuuksille ja muille vaikutusvaltaisille ulkomaalaisille.

Siis: *Nationalismi — rajoitettu ja affirmatiivinen humanitaarinen keskijakso — kansallinen etu*, tässä on yhteen pykälään koottuna koko se normaali valssintahti, jossa koko suomalainen ulkomaalaispolitiikka esittää *pienä autoritaarista tanssiaan*.

LÄHTEET

- Benjamin, Walter: *Angelus Novus*. Suhrkamp, Frankfurt/M 1966.
- Bloch, Ernst: *Bodenständigkeit als Blasphemie*. Teoksessa *Politische Messungen, Pestzeit, Vormärz*. Suhrkamp, Frankfurt/M 1985.
- Hasek, Jaroslav: *Die Abenteuer des braven Soldaten Schwejk*. Aufbau, Berlin-DDR 1979.
- Jaakkola, Magdalena: *Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja Suomen ulkomaalaispolitiikkaan*. Ennakkotietoja tutkimuksen tuloksista. 1987.
- Kirchheimer, Otto: *Politische Justiz*. Frankfurt/M 1961.
- Leppert-Fögen, A.: *Die deklassierte Klasse*. Frankfurt/M 1974.
- Negt, Oskar & Kluge, Alexander: *Geschichte und Eigensinn*. Zweitausendeins, Frankfurt/M 1981.
- Aamulehti 6. 12. ja 8. 12. 1987.
- Aliens act (1983).
- Rauhansopimus Suomen kanssa. As.kok. n:o 20/1947.
- Uusi Suomi 19. 2. 1988